

DET KONGELIGE
ARBEIDS- OG INKLUDERINGSDEPARTEMENT

Statsråden

Arbeids- og sosialkomiteen i Stortinget
Stortinget
Postboks 1700 Sentrum
0026 OSLO

Deres ref
2023/2605

Vår ref
23/2381-

Dato
30. august 2023

Representantforslag 249 S (2022-2023) fra stortingsrepresentantene Bjørnar Moxnes, Mímir Kristjánsson, Tobias Drevland Lund og Marie Sneve Martinussen

Jeg viser til brev fra arbeids- og sosialkomiteen 13. juni 2023 med anmodning om min vurdering av forslag nr. 1-7 i representantforslag 249 S (2022–2023) fra stortingsrepresentantene Bjørnar Moxnes, Mímir Kristjánsson, Tobias Drevland Lund og Marie Sneve Martinussen.

Representantene har fremmet følgende forslag:

1. Stortinget ber regjeringen heve de veiledende satsene for sosialhjelp i påvente av at SIFO-rapporten om temaet kommer.
2. Stortinget ber regjeringen utrede et nytt system for regulering av de veiledende satsene for sosialhjelp slik at de holder tritt med pris- og lønnsveksten.
3. Stortinget ber regjeringen innføre et veiledende fribeløp for inntekt uten at sosialhjelp blir avkortet.
4. Stortinget ber regjeringen innføre veiledende høytidstillegg til sosialhjelp.
5. Stortinget ber regjeringen gjennomgå veilederen om sosialhjelp og anbefale kommunene at de ikke skal ha begrensninger for antall barn i støtten eller ekstra lave satser for unge, at de skal legge større vekt på barns situasjon og at de skal være mer tilbakeholdne med å kreve salg av personlige eller nødvendige eiendeler og kjæledyr.
6. Stortinget ber regjeringen gjennomføre en utredning av hvordan endringene i sosialhjelpsveilederen med tanke på salg av eiendeler har fått betydning for saksbehandlingspraksisen i kommunene.
7. Stortinget ber regjeringen sørge for at det utarbeides en prisindeks som bedre reflekterer forbruket til personer med lav inntekt, for eksempel sosialhjelpsmottakere.

Innledende bemerkninger

Innledningsvis vil jeg gi noen generelle kommentarer knyttet til problemstillingene forslagsstillerne reiser. Jeg deler deres bekymring for at mange mennesker nå er i en krevende situasjon som følge av prisstigning og økt rentenivå. Det aller viktigste vi gjør er å føre en ansvarlig økonomisk politikk som sørger for å holde ledigheten lav og som ikke skaper et ytterligere press på priser og renter. Det er bra for alle, og det er særlig viktig for de som rammes særskilt hardt av økte priser og renter. Gjennom budsjettforhandlingene med Sosialistisk Venstreparti har regjeringspartiene i 2022 og 2023 i tillegg blitt enige om mange tiltak som avhjelper situasjonen og som har direkte betydning for folks privatøkonomi. I rekken av tiltak vil jeg her bare kort nevne økt minstepensjon til enslige, økt barnetillegg til arbeidsavklaringspenger, dagpenger og kvalifiseringsstønad, økt barnetrygd, strømstøtteordningen og styrking av bostøtten. Også mange uføretrygdede på minsteytelse og sosialhjelpsmottakere har fått ekstra støtte.

I 2022 var det ifølge SSBs tall en økning både i antall mottakere og samlede utbetalinger av økonomisk sosialhjelp. Det var om lag 131 000 personer som mottok økonomisk sosialhjelp en eller flere ganger i løpet av året. Samlede utbetalinger var på 7,4 mrd. kroner. Dette innebærer at det var en økning både i antall mottakere og utbetalt sosialhjelp på om lag 10 prosent sammenlignet med i 2021. Korrigert for prisvekst var økningen i utbetalt sosialhjelp på 4,5 prosent.

I begynnelsen av 2022 hadde vi den laveste andelen sosialhjelpsmottakere på lang tid, men det kom en betydelig økning mot slutten av året. Økningen skyldes i hovedsak de store ankomstene av flyktninger fra Ukraina. I resten av befolkningen var det bare en svak økning mot slutten av året.

Like før jul 2022 utga Arbeids- og velferdsdirektoratet en veileder for blant annet å gi NAV-kontorene et praktisk hjelpemiddel for å kunne utøve skjønn og foreta konkrete og individuelle vurderinger i en situasjon med økte levekostnader.

Direktoratet sendte i april ut en spørreundersøkelse til alle landets 260 NAV-kontor for å innhente erfaringer med bruk av veilederen. 221 NAV-kontor besvarte spørreundersøkelsen. 204 NAV-kontor svarte at de har tatt i bruk veilederen. Overordnet viser undersøkelsen at et stort flertall av NAV-kontorene vurderer at veilederen i noen grad eller i stor grad er et praktisk og nyttig hjelpemiddel for å behandle søknader om økonomisk sosialhjelp.

På spørsmål om veilederen har medført endringer i praksis på kontoret, svarer i underkant av halvparten at de har endret praksis i noen grad. Samtidig svarer i overkant av halvparten av NAV-kontorene at det i liten eller ingen grad er endring i praksis. De fleste begrunner dette med at de allerede brukte handlingsrommet som ligger i sosialtjenesteloven før veilederen kom, og at veilederen oppleves mest som en bekreftelse på eksisterende praksis.

Vurdering av forslagene 1, 2 og 7

Disse forslagene gjelder nivået på og innretning av de statlige veiledende satsene for økonomisk stønad (sosialhjelp), og jeg vil omtale dem samlet.

Sosialtjenesteloven er samfunnets siste sikkerhetsnett. Økonomisk stønad (sosialhjelp) gis til dem som ikke kan sørge for sitt livsopphold gjennom arbeid, trygdeordninger eller annet.

Forslagsstillerne viser til SIFO sitt referansebudsjett. Jeg understreker at dette omfatter både vanlige, løpende utgifter til mat, klær, hygieneartikler og lignende og utgifter til sjeldnere innkjøp av varige forbruksgjenstander som blant annet møbler og elektronisk utstyr. Det blir kalt et langtidsbudsjett fordi det er lagt til grunn at en skal sette til side penger hver måned for å ha råd til å foreta sjeldnere innkjøp av dyre og varige forbruksgjenstander.

Sosialhjelp er i utgangspunktet ment som en midlertidig ytelse som skal sikre et nøkternt og forsvarlig livsopphold. Det er bakgrunnen for at de veiledende satsene for sosialhjelp avviker fra satsene i SIFOs referansebudsjett. Jeg understreker også at de statlige satsene kun er et veiledende utgangspunkt for fastsettelsen av økonomisk sosialhjelp. NAV-kontoret skal vurdere den enkelte søkers behov, herunder de faktiske levekostnadene til vedkommende. Det betyr at hvis personens faktiske behov er høyere enn de som følger av de veiledende satsene, skal også utbetalingen bli høyere. Det er videre viktig å være klar over at de veiledende satsene ikke er ment å omfatte alle utgifter. Utgifter til for eksempel bolig, strøm og oppvarming, bolig- og innboforsikring og innbo og utstyr er ikke inkludert ved fastsetting av de veiledende satsene, da dette er utgifter som varierer mye.

Etter at representantforslaget ble fremmet har Stortinget vedtatt å øke de veiledende satsene med 10 prosent fra 1. juli 2023. Det betyr for eksempel at satsen for enslige er økt fra 6 850 kroner til 7 550 kroner; altså en økning på 700 kroner i måneden.

Som forlagsstillerne viser til, har SIFO fått i oppdrag fra departementet å foreta en utredning av grunnlaget for de statlige veiledende satsene for økonomisk sosialhjelp. Oppdraget vil etter planen ferdigstilles tidlig i 2024. Hele formålet med utredningen er å gi departementet et faglig grunnlag for å vurdere om det er behov for å endre nivå og/eller innretning på de statlige veiledende satsene. Før departementet har mottatt SIFOs rapport, ser jeg det derfor ikke som aktuelt å gjøre endringer i innretningen av eller nivået på de statlige veiledende satsene utover de ordinære reguleringene.

Vurdering av forslagene 3, 4, 5 og 6

Disse forslagene berører prinsipielle spørsmål som grensegangen mellom statlig og kommunalt ansvar etter sosialtjenesteloven og om avveining mellom at NAV-kontoret skal utvise skjønn kontra mer standardisering gjennom økt bruk av veiledende satser.

Jeg vil starte med å understreke at det er kommunen som er ansvarlig for å yte sosiale tjenester, herunder økonomisk stønad. Sosialtjenesteloven setter rammene for hva den enkelte har krav på. Loven har få detaljerte bestemmelser og legger slik opp til at både

tildelingskriterier og virkemidler skal være basert på stor grad av skjønn. Staten fastsetter veiledende satser for utmåling av stønad til livsopphold. De statlige retningslinjene har som formål å bidra til å redusere forskjeller i stønadsnivået mellom kommuner og på den måten motvirke ubegrunnede stønadsforskjeller mellom kommunene. Arbeids- og velferdsdirektoratet har utarbeidet rundskriv til sosialtjenesteloven som blant annet gir føringer for tolkningen av loven. Direktoratet kan også utarbeide veiledere, slik det som omtalt over ble gjort i desember 2022.

Innenfor rammene av sosialtjenesteloven har kommunene både rett og plikt til å utøve skjønn i saksbehandlingen. Individuell behovsvurdering er en forutsetning for at ordningen kan fungere som et siste sikkerhetsnett. De statlige satsene er som nevnt kun veiledende for utmålingen, og kan ikke erstatte den individuelle vurderingen NAV-kontoret skal gjøre i hver sak. En søknad kan eksempelvis ikke avslås utelukkende ved å vise til at tjenestemottaker har inntekter over statens satser for tilsvarende husholdningstype. NAV-kontoret skal heller ikke fastsette stønadsbeløpet i henhold til satser alene uten å ha foretatt individuelle vurderinger. På den andre siden gir ikke satsene den enkelte rett til et tilsvarende stønadsbeløp. Veilederen som ble utgitt i desember 2022, hadde blant annet som formål å synliggjøre det store handlingsrommet sosialtjenesteloven gir kommunene. Som tidligere nevnt mener de fleste kontorene at veilederen i noen eller stor grad har bidratt til å synliggjøre lovens handlingsrom i behandlingen av søknader om økonomisk sosialhjelp.

Jeg mener at det ikke er hensiktsmessig å gå mer i retning av nasjonale føringer, slik jeg oppfatter at forslagsstillerne tar til orde for. Både veiledende fribeløp for inntekt uten avkorting av sosialhjelp og veiledende høytidstillegg går i retning av mindre utøving av skjønn. Mer nasjonale føringer vil gi mindre anledning for kommunene til å se hen til lokale forhold når stønaden skal utmåles. Spørsmålet om å endre ansvarsdelingen mellom kommune og stat ble grundig utredet i Rattsø-utvalget, NOU 2004:13 En ny arbeids- og velferdsforvaltning. Utvalget konkluderte med å videreføre et kommunalt ansvar for økonomisk sosialhjelp som en skjønnsbasert og behovsprøvd ytelse, for å legge til rette for en helhetlig og samordnet hjelpeinnsats for stønadsmottakere med sammensatte behov, samt sikre at hjelpen blir gitt ut fra kunnskap om lokale forhold.

Til forslag 3 vil jeg bemerke at sosialhjelpen er subsidiær og er en ordning for dem som ikke selv kan dekke egne levekostnader gjennom arbeid eller økonomiske rettigheter. Kommunen skal vurdere den enkeltes behov etter en konkret vurdering av personens situasjon. Selv om sosialhjelpen er subsidiær, åpner sosialtjenesteloven i § 19 for at stønad kan ytes selv om alle andre muligheter til selvforsørgelse ikke er forsøkt. NAV-kontoret kan dermed se bort fra at bruker mottar andre økonomiske rettigheter. Direktoratets veileder om økonomisk sosialhjelp viser til at det kan være gode grunner for å innvilge stønad etter denne bestemmelsen, sett hen til dagens situasjon med høye levekostnader. Et eksempel på dette er der belastningen ved å utnytte den aktuelle inntektsmuligheten er for stor og kan få negative konsekvenser sett opp imot at hjelpebehovet er av kortvarig karakter.

Til spørsmål 4 viser jeg til at det av direktoratets rundskriv til loven framkommer at utgifter knyttet til spesielle begivenheter og høytider kan være del av livsoppholdet etter en konkret vurdering av tjenestemottakers helhetlige situasjon. Rundskrivet sier videre at det er rimelig at mottakere av økonomisk stønad gis anledning til å feire begivenheter som jul, fødselsdager, dåp eller navnedager, konfirmasjon eller andre merkedager knyttet til andre religioner eller kulturer. Det skal tas særlig hensyn til barn og unges behov for samfunnsmessig, religiøs og kulturell tilhørighet.

I likhet med forslagsstillerne er jeg opptatt av barns situasjon. Barn er spesielt sårbare i vanskelige situasjoner. Deres behov skal vurderes og ivaretas særskilt av NAV-kontoret i forvaltningen av de sosiale tjenestene. Svikt i tjenestene kan få alvorlige konsekvenser for de det gjelder.

NAV-kontorene er i kontakt med mange vanskeligstilte barnefamilier. Arbeids- og velferdsdirektoratet er bedt om å arbeide for å ivareta og styrke barne- og familieperspektivet i NAV. Direktoratet har igangsatt flere utviklingsaktiviteter. Blant tiltakene er utvikling av opplæringsmateriell, fagutviklingsaktiviteter og verktøy rettet mot NAV-kontoret for å kartlegge barns behov og familiens situasjon. I den tidligere nevnte veilederen framheves hensynet til barn og at NAV-kontoret skal være spesielt oppmerksomme på forhold som er av betydning for oppvekstvilkårene for barn og unge. I direktoratets undersøkelse om bruk av veilederen ble NAV-kontorene som svarte at praksis er endret, bedt om å utdype hvordan. Flere NAV-kontorer svarte at de har økt bevissthet på barneperspektivet. Det gjøres kartlegginger med større oppmerksomhet på forhold rundt barn og barnefamilier og deres behov. Noen påpekte at veilederen har gjort NAV-kontorene oppmerksomme på et større handlingsrom, spesielt når det gjelder barnefamilier. Det meldes også om en endret praksis med stønader til familier med barn.

Departementet følger det pågående landsomfattende tilsynet med de sosiale tjenestene. Det er svært viktig at de aktuelle NAV-kontorene etter tilsyn setter i gang med nødvendig forbedringsarbeid så raskt som mulig. Jeg har tillit til at dette blir gjort og at statsforvalterne følger opp overfor kommunene til forholdene er brakt i orden. Samtidig er det viktig å se funn i rapportene i sammenheng, for å kunne vurdere om lovbrudd er gjennomgående på tvers av kommuner, og om det er behov for tiltak på nasjonalt eller regionalt nivå. Den oppsummerende rapporten fra Helsetilsynet kommer etter planen i 2024. Den ventes å bli et viktig bidrag til det videre arbeidet med barneperspektivet.

Til forslag 6 vil jeg kort bemerke at veilederen fra desember 2022 ikke primært handlet om salg av eiendeler, selv om den også gir noe veiledning om dette. Departementet har som omtalt over fått en oppsummering av erfaringene med veilederen fra Arbeids- og velferdsdirektoratet. Vi ser ikke behov for en særskilt kartlegging utover det.

Som det vil framgå av mine vurderinger over, anser jeg det ikke som hensiktsmessig å følge opp forslagene i representantforslaget.

Med hilsen

A handwritten signature in blue ink, reading "Marte Mjøs Persen". The signature is written in a cursive, flowing style.

Marte Mjøs Persen